

Vitaliteit versterkt

ABCD-aanpak voor de sociale en
economische kansen van Oud-Delfshaven

ABCD-project

Oostkousdijk 4
3024 CM ROTTERDAM
Telefoon (010) 476 52 53

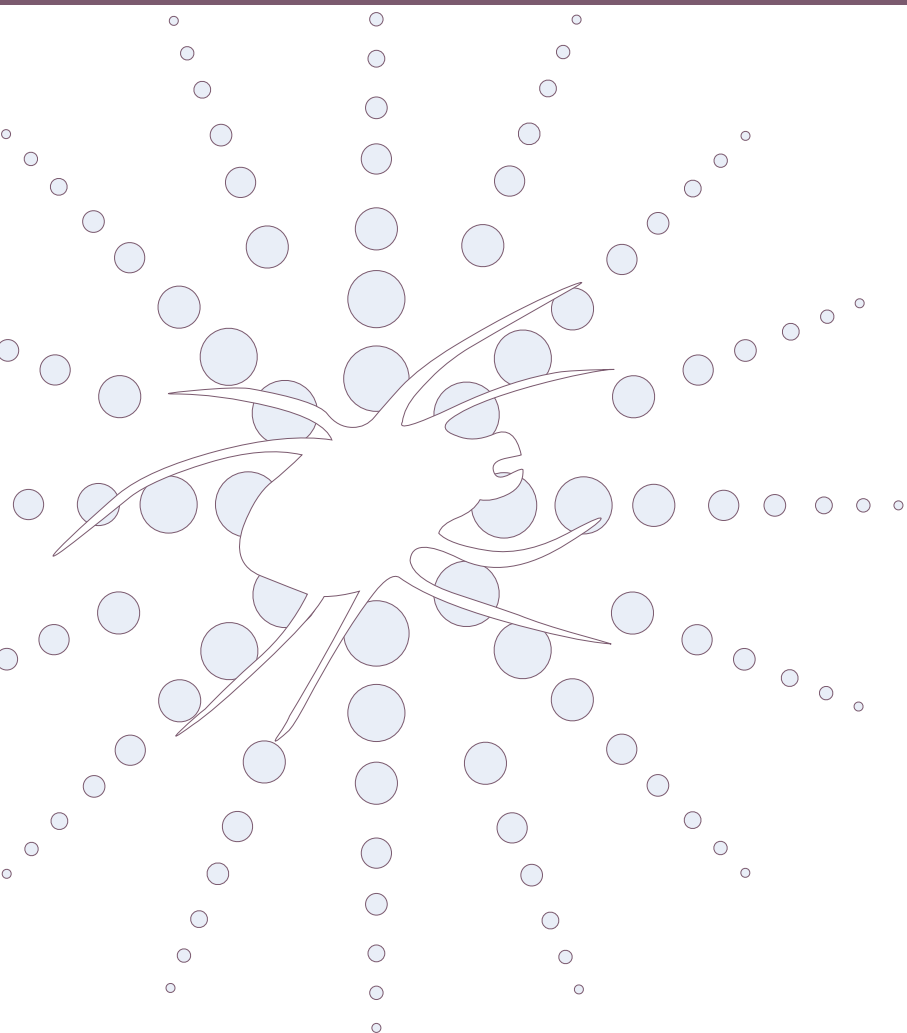
Astrid Huygen, Maarten Davelaar, Henk Jan van Daal

Verwey-Jonker Instituut

[Spin in gesprek met wijkbewoners]

Inhoudsopgave

3	Vitaliteit versterkt
4	Structuur
5	Doelstellingen en randvoorwaarden
7	Het onderzoek
9	Initiatieven en projecten
10	Opbrengsten
14	Succesfactoren en obstakels
15	Randvoorwaarden
17	Epiloog
18	Lessen
24	Literatuur

Inleiding

Vanaf mei 2003 is met de ABCD-benadering gewerkt aan revitalisatie van de wijk Oud-Delfshaven, Rotterdam. Het Verwey-Jonker Instituut deed gedurende de eerste twee jaar van het project evaluatief en procesbegeleidend onderzoek. Deze samenvatting van het onderzoeksverslag gaat allereerst in op de aanleiding tot het project, de wijk bij aanvang, en de oorspronkelijk geplande strategie. Vervolgens komen de organisatie en werkwijze, de strategieën en de perspectieven en verwachtingen van betrokkenen bij aanvang van het project aan bod. Daarna volgt een beschrijving van het proces: de interacties en leerprocessen. Vervolgens beschrijven we de resultaten en de opbrengsten: de veranderingen door ABCD in het sociale en economische domein en voor organisaties. Daarnaast gaan we in op de obstakels en succesfactoren. We besluiten met een epiloog, met enkele overdraagbare lessen voor de versterking van burgerparticipatie ter revitalisering van buurten.

Aanleiding en filosofie van het ABCD-project

De wijk Oud-Delfshaven, in de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven, dreigde in ontwikkeling achter te blijven bij de 'booming' omgeving aan de Nieuwe Maas. Om dat te voorkomen heeft woningcorporatie Woonbron in de wijk een - minimaal twee jaar durend - project mogelijk gemaakt dat economische en sociale revitalisatie moet bevorderen. De achterliggende filosofie is die van Asset-Based Community Development (ABCD). Dit is een - van oorsprong Amerikaanse - benadering van samenlevingsopbouw die de verborgen capaciteiten van bewoners aanspreekt. In Oud-Delfshaven staat ABCD daarom voor Aandacht voor Bewoners Capaciteiten (Oud-)Delfshaven.

De woningcorporatie heeft de medewerking gevraagd van institutionele partijen. De gemeente Rotterdam, de deelgemeente Delfshaven en de Rabobank zijn vertegenwoordigd in een stuur- en werkgroep. De leerstoel opbouwwerk (Erasmus Universiteit Rotterdam - tot 2004) en het Verwey-Jonker Instituut zijn via onderzoek bij het project betrokken. Door de uitvoerders van het ABCD-project is afstemming gezocht met eerstelijns medewerkers in de buurt (van deelgemeente, politie, corporatie, onderwijs en welzijn).

Het streven is dat verschillende professionele betrokkenen over en weer wat aan elkaar hebben. Een van de ideeën achter het project is dat de traditionele spelers iets overnemen van de ABCD-filosofie. ABCD wil de vraaggerichte en stimulerende houding van professionals naar bewoners bevorderen.

De wijk bij aanvang

In de rond 1900 gebouwde wijk Oud-Delfshaven zijn de overwegend sociale huurwoningen grotendeels in beheer van Woonbron. Mede doordat de wijk betrekkelijk laat multi-etnisch is geworden, is de sociale samenhang klein. Bewoners hebben doorgaans wel goede informele contacten in eigen kring, bijvoorbeeld met familieleden, maar overbruggende contacten tussen mensen met een verschillende etnische achtergrond lijken weinig aanwezig. Waar het om betrokkenheid bij zaken als veiligheid en leefbaarheid van de wijk gaat, lijken een afhankelijke opstelling naar instanties en afzijdigheid te overheersen. Er bestaat geen cultuur van burgerinitiatief. Mensen klagen over overlast en vervuiling, maar hebben niet het gevoel zelf verantwoordelijk te zijn of initiatief tot verandering te kunnen nemen. Ervaringen met de overheid en instanties in het verleden hebben, ook door regelgeving, aan die houding bijgedragen. Hierdoor ervaren bewoners geen collectief belang bij de verbetering van de kwaliteit van de eigen leefomgeving.

Het plan

De initiatiefnemers kozen voor een open einde van het ABCD-project. Vooraf wilden ze bewust alleen in globale en voorlopige intenties aangeven hoe het project gaat lopen. Het ABCD-project wil werken aan een toename en diversificatie van bedrijvigheid, groei van diversiteit waar het om arm en rijk gaat en aan het opnieuw ontstaan van sociale samenhang. Een met het ABCD samenhangend initiatief is om de Oostkousdijk, een verbindingsweg vanuit de wijk naar het 'upmarket' Lloydkwartier, een meer centrumstedelijk karakter te geven. Oud-Delfshaven kan profiteren van ontwikkelingen in de randgebieden van de wijk. Het streven is om de wijk op de kaart te zetten door verschillende initiatieven in de wijk en net daarbuiten elkaar te laten versterken.

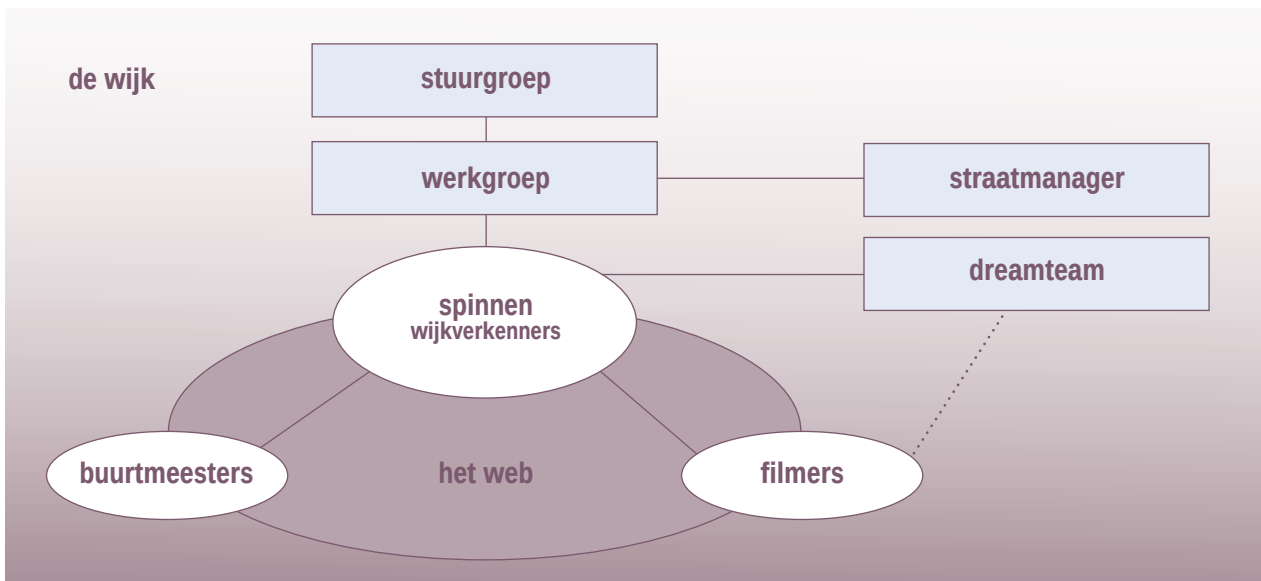
De uitvoering

De uitvoering van het project berust bij twee wijkverkenners ('spinnen'). Zij hebben verschillende taken zoals het opsporen en met elkaar verbinden van talenten, activeren van bewoners, opsporen van geïnteresseerde ondernemers en bedrijfsruimte voor hen zoeken en verbindingen leggen tussen uiteenlopende initiatieven. Mede hierdoor proberen ze te werken aan verbetering van de sociale en economische structuur van de wijk. De wijkmanager van de woningcorporatie heeft formeel de leiding. Buurtmeesters van de woningcorporatie houden toezicht op het verzorgingsniveau van de wijk. Enige tijd na de start zijn nog andere beroepskrachten vanuit ABCD gaan meewerken. Dit zijn een straatmanager, voor het aantrekken van ondernemers, en de filmers die het project audiovisueel documenteren. Als beginstap hebben de spinnen de kenmerken van de wijk in kaart gebracht en bewoners bevestigd. Als methode om talenten op te sporen en wensen te verkennen zijn gesprekken gevoerd aan de hand van een vragenlijst. De bevindingen en ervaringen zijn door de spinnen vastgelegd in een (digitaal) logboek.

De organisatiestructuur

De spinnen ontvangen ondersteuning van een 'dreamteam' van twee deskundigen in vraaggestuurde wijkontwikkeling. Deze houden, in de eerste periode wekelijks, later tweewekelijks, een 'de-briefing' met spinnen, reflecteren op hun werk en ervaringen, voegen er verbindingen en creativiteit aan toe. Daarnaast geven zij concepten en handreikingen voor een aanpak of start van concrete projecten of bedrijvigheid. Een werkgroep houdt zich maandelijks bezig met de voortgang en besluitvorming. De leden van de werkgroep kunnen zo nodig een snelle koppeling maken naar bestaande instituties. De werkgroep is samengesteld uit de portefeuillehouder en de wijkcoördinator van deelgemeente Delfshaven, de vestigingsdirecteur en de wijkmanager van Woonbron, de straatmanager en de voorzitter van het dreamteam. Later is daar een vertegenwoordiger van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam bijgekomen. De stuurgroep treedt op als 'hoeder, beschermer, breekijzer en ambassadeur' voor het project. Zij komt driemaandelijks bijeen en bestaat volgens het plan uit: voorzitter deelgemeente (tevens voorzitter van de stuurgroep), directeur Woonbron, en vertegenwoordigers van het college van B&W van Rotterdam, Rabobank, Erasmus Universiteit en Verwey-Jonker Instituut.

Structuur ABCD – project Oud-Delfshaven

Doelstellingen en randvoorwaarden

Materiële randvoorwaarden

Voor de materiële ondersteuning van ABCD heeft vooral de woningcorporatie gezorgd. Die betaalt de personeelskosten en uitvoeringskosten. Verschillende panden in de wijk van de woningcorporatie zijn ter beschikking gesteld aan initiatieven die een onderkomen nodig hebben. De uitvalsbasis van ABCD is 'het Web', een voormalig postkantoor dat is ingericht om het de spinnen en anderen zo gemakkelijk mogelijk te maken. De revitalisering van de Oostkousdijk, waar panden van de corporatie worden opgeknapt om dienst te kunnen doen bij het project, levert ABCD een grote steun in de rug.

Doelstellingen

ABCD beoogt in Oud-Delfshaven uitdrukkelijk zowel economische als sociale competenties van de wijk en zijn bewoners te vergroten. Wanneer we dit uitsplitsen naar individu en wijk, zijn de doelstellingen als volgt weer te geven:

	Individu	Wijk
Sociaal	- Ontdekken van kwaliteiten en bevordering ontwikkeling van zelfvertrouwen	- Bevorderen netwerken en sociale initiatieven
Economie	- Stimuleren van ondernemerschap - Inzet van bewoners in ondernemingen - Economische zelfredzaamheid versterken	- Vestigingsklimaat verbeteren - Levendigheid vergroten

[Spin aan het werk in het web]

Verwachtingen bij aanvang van ABCD

De eerste fase van het onderzoek bestond uit het in kaart brengen van de verwachtingen over het ABCD-project. Direct betrokkenen bij de uitvoering, evenals andere deelnemers in het sociale veld van de wijk, zijn bevraagd op de doelstellingen van het ABCD. Ook is gevraagd naar hun visie op wat het project teweeg zou kunnen brengen in de wijk. Daarnaast is gevraagd naar de manier waarop ze denken te kunnen bijdragen aan deze doelstellingen en welke visie ze hebben op ieders rol.

De spinnen en het dreamteam hebben in de aanvangsperiode aangegeven dat empowerment van wijkbewoners hun doel is. De wijk zou sociaal en economisch op moeten bloeien en daarbij wordt commitment van andere partijen gevraagd. Die andere betrokkenen zouden zich voorts - meer dan nu - de vraaggerichte houding moeten toe-eigenen. Vooral omdat het om een vraaggericht project gaat werd met een open einde gewerkt. Methodisch is de uitvoerende werkers veel vrijheid gelaten om naar eigen goeddunken te werk te gaan. Wel zouden ze rekening moeten houden met feedback van bewoners, andere partijen en het dreamteam.

Er bestaat bij maatschappelijke instellingen, zoals de deelgemeente, gemeente (Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam), woningcorporatie, politie en het opbouwwerk, een redelijk grote consensus over wat de globale doelstellingen van ABCD zijn. Voor allen zijn de voornaamste doelen het ontdekken en tot ontwikkeling laten komen van talenten, en economische revitalisering. Ze zien al snel dat de spinnen bottom-up werken en dat men tracht bewoners tot zelfwerkzaamheid te brengen. In grote lijnen zijn ze positief gestemd over de aanpak. Ze waarderen de pogingen om bewoners te 'empoweren' en de wijk sociaal en economisch te helpen revitaliseren. De deelgemeente hoopt mee te liften met de op revitalisering gerichte activiteiten. Sommigen zijn verrast dat de economische invalshoek centraal staat. Ze vinden dat erg ambitieus. Zeker in het licht van wat van Nederlandse (ook in tegenstelling tot Amerikaanse) wijkbewoners mag worden verwacht. Een ambtenaar van de deelgemeente, bijvoorbeeld, had liever gezien dat cohesiebevordering het meest centraal stond.

Het proces

De tweede fase van het onderzoek was gericht op het in kaart brengen van het proces. Hoe vergaat het de spinnen en het dreamteam naarmate het project vordert? In wat het ABCD-team heeft nagestreefd valt een ontwikkelingsproces te herkennen. Verschillende fasen zijn in dit proces te onderscheiden. De prioriteiten in het werk van de spinnen zijn verschoven toen ze de wijk beter kenden en er op ingespeeld raakten. In de beginfase verkenden zij de kenmerken en kwaliteiten van bewoners, of de mogelijkheden van en voor ondernemingen. Vervolgens moest er in een tweede fase een concrete ABCD-strategie voor de wijk komen. In een derde fase werden alle zeilen bijgezet om die strategie te implementeren. Projecten werden in het leven geroepen en ondersteund. De uitvoerende spinnen hebben strategieën ontwikkeld voor bewoners, ondernemers en organisaties.

Bewoners

De spinnen merkten dat bewoners wantrouwend waren en moeilijk in beweging te brengen. Eerdere ervaringen van bewoners met instanties ('die maken niet waar wat ze beloven') speelden daarbij mee. De spinnen leerden dat het van groot belang was om vertrouwen te winnen door wél waar te maken wat ze beloofden. Maar dat betekende dat ze voorzichtig werden met concrete toezeggingen. Ze willen bewoners stimuleren, rekening houden met hun wantrouwende en afwachtende houding. Een spin had soms moeite de neiging te onderdrukken om zelf initiatieven te willen nemen, in plaats van die aan bewoners over te laten.

Welke kwaliteiten werden ontdekt en wat werd daarmee gedaan? Het ABCD-team heeft verschillende malen de te volgen strategie ter discussie gesteld. Aanvankelijk was het de bedoeling bewoners te stimuleren voor en ondersteunen bij sociale, maar zeker ook economische, initiatieven. De spinnen zochten naar bewoners met ondernemingslust. Deze waren moeilijk te vinden. Mensen bleken vaker als potentiële werknemer in aanmerking te komen. Dus doordat bewoners erg afwachtend waren en ook niet geschikt leken voor de initiatieven waarop gehoopt werd, is het roer omgegooid. De uiteindelijke strategie is om bij wijkbewoners in eerste instantie vooral sociale initiatieven mogelijk te maken. Daarnaast is

getracht, met medewerking van de straatmanager en andere partijen, economische initiatieven van buiten in de wijk te brengen. Daarbij kunnen wijkbewoners meedoen, bijvoorbeeld met behulp van reïntegratiebureaus. Sociale en economische initiatieven kunnen op deze manier met elkaar verbonden worden.

Ook de strategie rond het benaderen van bewoners is bijgesteld. Huisbezoek faalde herhaaldelijk, vooral omdat veel mensen afwezig bleken te zijn. Een meer indirecte manier van benaderen werkt volgens de spinnen beter. Zij maken dan onder meer gebruik van verwijzingen door andere instanties of zijn zelf aanwezig bij bijeenkomsten die plaatsvinden in de wijk. Verder hebben de spinnen aangegeven dat het ze aanvankelijk moeite kostte om de wat 'betuttelende' manier om initiatieven te steunen (bijvoorbeeld bij de computerclub) om te zetten in een ondersteuning op afstand.

Ondernemers

Op het moment dat duidelijk wordt dat de economische bedrijvigheid nauwelijks vanuit de wijk zelf verwacht kan worden, heeft het ABCD-team ervoor gekozen die bedrijvigheid van buiten de wijk te halen. Belangstelling van kleine, vooral creatieve, ondernemers die zich willen vestigen in de wijk is er immers volop. Ondernemers van buiten kunnen niet alleen als werkgever, maar ook als gangmaker fungeren. De spinnen hebben meer keuzemogelijkheden gekregen doordat ze over een budget beschikten dat ze naar eigen inzicht (of in overleg met het dreamteam) kunnen besteden. Ze zien steeds meer mogelijkheden om mensen goedkope bedrijfsruimte aan te bieden. Dit heeft zeker hun strategieën beïnvloed. Bij het kiezen voor projecten met een economisch doel waren de meningen overigens verdeeld. Bijvoorbeeld of een supermarkt de voorkeur verdiende boven een bedrijfsverzamelgebouw voor startende ondernemers. Dezelfde twijfel was er ook toen gedacht werd aan het opzetten van projecten, zoals de Uitboedel, waar bewoners niet direct om gevraagd hadden.

Organisaties

Gegeven het feit dat bij het vraaggerichte en innovatieve werk snel, informeel en creatief wordt gehandeld, werken regelgeving en stug reagerende instellingen soms fnuikend. Daarom is bewust enige afstand tot sommige organisaties bewaard. Een doel van ABCD was ook om instanties te leren meer vraaggericht naar wijkbewoners te werken. De directe contactpersonen vanuit de organisatie hebben begrip voor deze doelstelling, maar bij hun collega's is dit afwezig. De interacties tussen de spinnen en organisaties zoals deelgemeente, Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) en zelfs Woonbron, verliepen soms moeizaam. Met organisaties als het sociaal cultureel werk was achteraf minder contact dan wenselijk werd gevonden. Maar met politie, het Centrum voor Ondernemers in Delfshaven (COID), en verschillende reïntegratiebureaus werd goed samengewerkt. ABCD was meestal goed bekend bij de leiding van organisaties, maar werd niet 'doorgecommuniceerd', zoals een ambtenaar het uitdrukte. Het werken met een intermediair vanuit de samenwerkende organisatie die zelf intern zaken regelt, bracht in de praktijk uitkomst.

Over de organisaties waren de spinnen ambivalent. Ze zagen enerzijds een aanbodgerichte en soms bureaucratische opstelling. Anderzijds hadden ze andere organisaties nodig, ook omdat ze hun opstelling naar bewoners toe wilden helpen veranderen.

Regie in handen wijkbewoners

De ABCD-methode streeft ernaar dat wijkbewoners uiteindelijk de regie over hun wijk krijgen. In Oud-Delfshaven was dat echter niet het eerste waar het project op uit was. Eerst zijn concrete bewonersinitiatieven ontwikkeld, los van elkaar. Na enige tijd bleken initiatiefnemers van verschillende projecten (computerclub, buurtouders) contacten met elkaar te leggen. Het ABCD-team wil bevorderen dat binnen deze netwerken, vanuit het besef van gemeenschappelijke belangen, een initiatief tot bewonersregie ontstaat. Daarom streeft het ABCD-team ernaar dat bewoners hun collectieve belangen en de voordelen van gemeenschappelijke actie, gaan inzien.

Initiatieven en projecten

Tot februari 2005 waren vanuit ABCD 174 contacten gelegd. Het ging voor een groot deel (115 contacten) om wijkbewoners. De laatste tijd werden meer contacten gelegd met mensen van buiten de wijk, onder meer creatieve ondernemers. Het waren vooral (60%) autochtonen met wie contact werd gelegd. De wijkbewoners zijn in meerderheid allochtoon.

Vanuit ABCD zijn de afgelopen twee jaar zeker zo'n 15 initiatieven ondersteund. Twee puur sociale projecten zijn de succesvolle computervereniging en de buurtouders. Al direct na de start kwam de computerclub tegemoet aan een behoefte. Snel waren tientallen huishoudens lid en werd gretig gebruik maakten van de lessen en ondersteuning wanneer zich met de computer thuis problemen voordeden. De club is na de verhuizing vanuit 't Web naar een eigen onderkomen, zes dagen per week open. Volgens de bestuursleden is de kracht van hun aanpak dat deelnemers les op maat krijgen, op individuele basis. Naast de bestuursleden doen ongeveer vijf vrijwilligers het werk. Buurtouders zijn actief vanuit een convenant met de deelgemeente, politie, Woonbron en ABCD. Met die instanties hebben ze regelmatig contact. Deze kunnen snel reageren op zaken die niet in orde zijn. Hierdoor kan het vertrouwen van wijkbewoners in instanties toenemen.

De buurtouders letten op fysieke misstanden en spreken mensen aan op hun gedrag. In het begin merkten ze dat mensen klagen, maar weinig verantwoordelijkheid nemen. Ze hopen dat hun aanpak tevens bijdraagt aan een prettiger sociaal klimaat in de wijk.

Met de oprichting van stichting Broq wordt een combinatie van sociale en economische doeleinden (individueel en collectief) nagestreefd. Via deze stichting vindt inkoop of inname en verkoop van gebruikte meubels plaats, waarbij wijkbewoners worden ingeschakeld. Op verschillende plaatsen in de wijk worden kleine ondernemers geplaatst, ook gezamenlijk en vaak in de creatieve sfeer. Zo heeft een glaskunstenaar zijn intrek genomen in een pand op een opvallende plaats aan de Oostkousdijk. De met een glaskunstwerk versierde gevel geeft deze invalsweg naar de wijk een sterke uitstraling. Voor verschillende panden in de wijk is een bestemming of herbestemming gevonden. De vestiging van een supermarkt aan de Oostkousdijk is wellicht het meest in het oog springende economische project, dat tevens een sociale uitstraling zou moeten krijgen. Wijkbewoners kunnen er werk vinden. Met instellingen als reïntegratiebureaus is samengewerkt bij het plaatsen van wijkbewoners bij projecten.

Het ABCD-project staat na twee jaar op de kaart. De opbrengsten van deze twee jaar pionieren worden hieronder beschreven.

De meest in het oog springende - want zichtbare - opbrengsten van het ABCD-project zijn de activiteiten en projecten die zijn gestart. Een handzaam overzicht van deze initiatieven en projecten is eerder verschenen in een boekje, samen met een door de filmers gemaakte DVD.

We noemen een aantal resultaten:

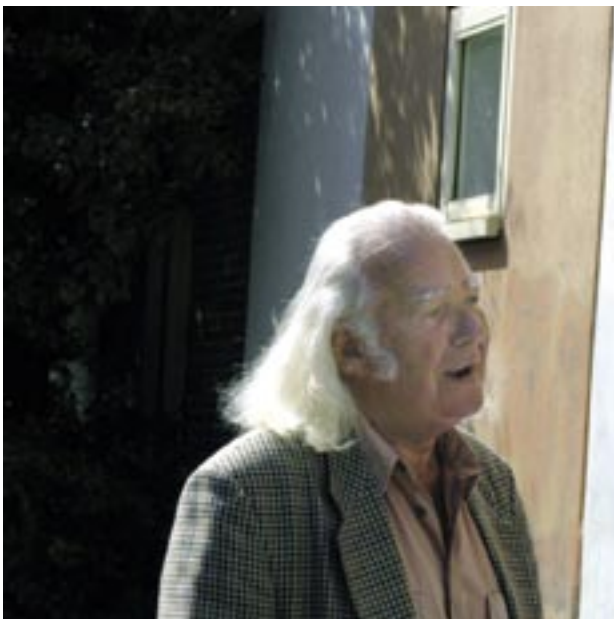

Sociaal (primair)

- Computerclub
- Buurtouders
- Steun groep allochtone vrouwen (via Rugzak)
- Beveiliging binnenplaats (door 'Ome Jan')
- Aanbieden om-niet panden aan kunstenaars
- Spinnen zijn vraagbaak voor bewoners

Economie (primair)

- Stichting Broq
- Glasatelier Joli
- Slijterij
- Fietsenwerkplaats
- Opknappen panden en verlevendigen Oostkousdijk
- Creatief verzamelgebouw
- Bloemen- en cadeauwinkel
- Samenwerking reïntegratiebureaus
- Panden beschikbaar maken voor kleine ondernemers

De matrix waarin eerder de doelstellingen schematisch zijn weergegeven, gebruiken we hier opnieuw om de (voorlopige) opbrengsten in kaart te brengen. We hebben gedurende de onderzoeksperiode gezien dat het ABCD-project zich heeft gericht op sociale en economische doelen. Daarbij ging het zowel om de individuele wijkbewoner als om de wijk als geheel. Schematisch zijn de belangrijkste opbrengsten (veelal in ontwikkeling) als volgt weer te geven:

	Individu	Wijk
Sociaal	- In staat iets op te bouwen met buurtgenoten - Zelfvertrouwen en vertrouwen in de medemens is toegenomen - Vermogen is ontwikkeld om netwerken aan te boren	- Sociale initiatieven zijn mogelijk gemaakt en ondersteund - Onderlinge contacten zijn versterkt
Economie	- Mensen zijn geholpen hun uitkeringssituatie te ontstijgen - Ondersteuning bij het beginnen (of behouden) van een eigen zaak - Economische zelfredzaamheid is versterkt	- Meer, en voor de wijk interessante bedrijvigheid is gecreëerd - Vestigingsklimaat, vooral voor creatieve ondernemers, is verbeterd - Levendigheid in de wijk is vergroot

Opbrengsten in het sociale domein

Het ABCD-project beoogt 'het goud van de straat' te ontdekken en te activeren. Met beperkte personele inzet vanuit het project wordt gewerkt aan het benutten en versterken van competenties van burgers. Zoals blijkt uit uitingen van onder-vraagde wijkbewoners en bij ABCD-betrokkenen, zijn opbrengsten op het sociale vlak waar te nemen. Allereerst wendden diverse projecten menselijk kapitaal aan, zoals de computerclub en buurtouders. Betrokkenen hebben daar de gelegenheid om hun competenties te ontwikkelen. Bewoners geven aan dat het ABCD-project het mogelijk heeft gemaakt hun capaciteiten in te zetten. Het onderzoek laat verder zien dat ook op collectief niveau competenties worden ontwikkeld. Zo ontstaan bijvoorbeeld via de computerclub en de buurtouders sociale netwerken en sociaal vertrouwen ('sociaal kapitaal'). Individuele bewoners zeggen meer contacten te hebben met elkaar. Diverse initiatieven die zijn ontstaan vanuit het ABCD-project, brengen de saamhorigheid terug. Dit geeft wijkbewoners het vermogen collectief actie te ondernemen, en een schone wijk, veiligheid of een aangenaam sociaal klimaat te bewerkstelligen. Bij een project als de buurtouders komt publieke opinievorming op gang en ontstaat een cultuur met normen waarop men elkaar mag aanspreken. ABCD helpt netwerken en vertrouwen (in elkaar én in instanties) te creëren zodat mensen het gevoel krijgen dat de wijk 'weer een beetje van hen wordt'. De sfeer in de wijk verbetert. Uit gegevens van het klantpanel van de woningcor-

poratie blijkt dat mensen meer waardering hebben voor de buurt. Veelal vinden mensen het prettiger in de buurt. Er is meer waardering voor de manier waarop verschillende mensen in de buurt met elkaar samenleven.

Verbindingen over etnische grenzen heen, bijvoorbeeld binnen de computerclub, ontwikkelen zich gestaag. Hoewel de contacten tussen verschillende etnische groepen toenemen, valt hier nog een wereld te winnen. Het ABCD-project bereikt vooralsnog minder allochtonen dan dat op grond van de samenstelling van de wijk te verwachten valt.

Op den duur maken (volgens theoretici die zich met sociaal kapitaal bezig houden) de aanwezigheid van netwerken en vertrouwen tussen burgers onderling belangenbehartiging naar de overheid mogelijk.

Hoewel het ABCD-project zich hier niet expliciet op heeft gericht, zijn er aanwijzingen dat de veiligheid in de wijk erbij gebaat is. Vermindering van overlast en onveiligheidsgevoelens merken sommigen aan als resultaten van de inspanningen die voortvloeien uit ABCD-initiatieven. De toegenomen bedrijvigheid (al zijn het maar etalages waar licht aan is 's avonds) en (informeel) toezicht dragen hieraan bij. Deze indruk wordt overigens niet helemaal bevestigd door informatie van het klantpanel. De overlast door gedrag van anderen is weliswaar behoorlijk afgenomen. Maar het gevoel van veiligheid dat mensen van het klantpanel ervaren, is er in 2005 iets op achteruit gegaan.

Opbrengsten in het economische domein

In Nederland bemoeilijken overheidsopstelling, wetten en regels vaak burgerinitiatieven. Veel burgers lijken een afhankelijke opstelling te hebben ontwikkeld naar de overheid en instanties. ABCD kan niet alle belemmeringen wegnemen, maar wel een mentaliteit helpen veranderen. Op individueel niveau is ondernemerschap gestimuleerd. Verder is sprake van het in dienst nemen van personeel in de buurt, creëren van nieuwe werkgelegenheid, versterken van persoonlijke capaciteiten gericht op de arbeidsmarkt, aanbieden van ruimte en faciliteiten voor economische activiteiten en het bruikbaar maken van onbenutte gebouwen. Diversificatie van diensten en producten in wisselwerking met ontwikkelingen in de omgeving zijn vormen van economische ontwikkeling op wijkniveau. Ondernemers worden in de wijk gebracht en kunnen mogelijk de wat minder ondernemingslustige wijkbewoners meetrokken. De initiatieven gericht op het meeontwikkelen met de booming omgeving bieden perspectief. Van belang is dat de wijk volgens waarnemers 'op de kaart is gezet' en voor kleine creatieve ondernemers interessanter gaat worden. Volgens de meeste bij het ABCD-project betrokkenen en ondervraagde buurtbewoners is de bedrijvigheid toegenomen. Het vestigingsklimaat lijkt door toename van 'symbolisch kapitaal' ('er zijn interessante ontwikkelingen en mogelijkheden in de wijk') te verbeteren. De economische ontwikkeling is ook gebaat bij de sociale opbrengsten van ABCD. Vooral de toename van sociaal vertrouwen en de aantrekkelijkheid als vestigingsklimaat voor de 'creative class' zijn van positieve invloed op de wijk economie.

Opbrengsten voor organisaties

Naast opbrengsten van ABCD in de wijk - in het sociale en economische domein - is ABCD er ook op gericht geweest veranderingen te bewerkstelligen in de institutionele wereld. Verschillende organisaties hebben met ABCD te maken gehad. Vooral op besluitvormings- en beleidsniveau is inzicht in de ABCD-filosofie ontstaan. Er bestaat ook welwillendheid om zich aspecten toe te eigenen. Dit betekent dat traditioneel aanbodgerichte organisaties een overgang naar meer vraaggerichtheid zouden moeten maken. De bereidheid daartoe lijkt

deels bij de directies aanwezig. Het vraagt echter een grote omslag van organisatieculturen en werkwijzen. Met sommige organisaties die voor ABCD van belang waren, bijvoorbeeld reïntegratiebureaus, is meer contact geweest dan met anderen, zoals het sociaal cultureel werk. Vanuit ABCD leek het vaak efficiënter om sommige organisaties op een zekere afstand te houden. Dit betekent wel dat de 'ABCD-vonk' zo minder kans heeft gehad om over te springen.

Succesfactoren en obstakels

Voor de overdraagbaarheid van de ABCD-werkwijze is inzicht in de succesfactoren en obstakels van belang. Succesfactoren die we gedurende de eerste twee jaar van het project zijn tegengekomen, hebben betrekking op de strategie, de randvoorwaarden en de uitvoering. Hieronder lichten we de belangrijkste ervan kort toe. Een uitgebreidere toelichting is te vinden in het onderzoeksverslag.

Succesfactoren

Strategie

- ABCD Delfshaven concentreert zich op **kansen** in plaats van op problemen. Een positieve blik op mogelijkheden bevordert het ontwikkelen van kwaliteiten van (mensen in) de buurt.
- **Schakelingen en verbindingen tussen niveaus** zijn van begin af aan goed gemaakt/gelegd. ABCD heeft een deugdelijke projectstructuur. Dat helpt mee het project te verbinden met andere niveaus en diensten.
- **Onafhankelijkheid**, afstand tot de 'gevestigde orde' (waarin veel bewoners het vertrouwen verloren hebben) van het ABCD-project draagt bij aan het succes.
- De inzet van **filmers** draagt bij aan registratie (hoe ziet de wijk eruit en wat vinden mensen ervan) en activering (op zoek naar welke talenten mensen hebben en wat zouden ze daarmee kunnen doen).
- De betrokkenheid van **buurtmeesters** biedt uitstekende mogelijkheden om contacten te leggen met bewoners die zich niet hebben georganiseerd of waarmee traditioneel weinig of geen contacten zijn.
- De inzet van een **straatmanager** ter bevordering van ondernemerschap stimuleert bedrijvigheid op specifieke plekken.
- **Continuïteit** van de aanpak, minstens vier jaar, biedt de kans om daadwerkelijk verandering in gang te zetten. Tijdens het project is aandacht vereist voor het verankeren van initiatieven.
- De durf (**'bestuurlijk lef'**) te werken met een lange verkenningsperiode en een open einde biedt de ruimte om te ontdekken wat een wijk nodig heeft. Een open start is goed. Aan het begin werkdoelen stellen en deze tussentijds herijken, draagt bij aan systematisch bijsturen¹.
- De **stuurgroep** biedt dekking op bestuurlijk niveau.
- De inzet van het **dreamteam** (deskundigen in wijkontwikkeling) zorgt ervoor dat het project dicht bij de uitvoering blijft. De uitvoerders ontvangen continu feedback, coaching, en worden gestimuleerd en geholpen lastige keuzes te maken. Het dreamteam bewaakt de grote lijnen voor wat nodig is in de wijk.

¹ Dit had in Delfshaven meer systematisch kunnen worden aangepakt, zodat er een meer gecontroleerd proces van **trial and error** zou zijn.

Randvoorwaarden

- Een **markante of bekende plek** in de wijk van waaruit gewerkt wordt, die laagdrempelig is en waar genoeg ruimte is om onderdak te bieden aan beginnende bewonersinitiatieven.
- **Flexibiliteit**, de mogelijkheid om tussentijds de strategie (waarop richt het project zich) en werkwijze (hoe pakken we het aan) aan te passen.
- De **beschikbaarheid van (onbenut) vastgoed** om al dan niet tijdelijk ruimte te bieden aan huisvesting van startende ondernemers, bewonersinitiatieven, kunstenaars.
- Beschikbaarheid van snel inzetbaar **budget** om initiatieven een steuntje in de rug te geven.

Uitvoering

- Zo snel mogelijk **realiseren van kleine initiatieven** met een grote kans van slagen om het vertrouwen van de burgers te (her)winnen.
- Gecombineerde aanpak voor zowel **individueen** (bewoners) als collectief (de wijk).
- Gecombineerde **sociale en economische** aanpak.
- **Methodische vrijheid** om de creativiteit in het uitvoerende werk te bevorderen.
- Het voortdurend **zichtbaar maken van dynamiek en successen**.
- De **combinatie van twee typen werkers**: contactueel sterk in de wijk enerzijds en strategisch goed anderzijds. De kracht zit in de combinatie van kwaliteiten.
- Intermediair **contactpersoon bij formele organisaties** in de wijk. Een vaste persoon als aanspreekpunt die intern de weg weet en zaken kan regelen.
- **Traditionele beroepshouding loslaten**. Van directief handelen (zaken te willen oplossen voor bewoners) naar ondersteuning meer op afstand: bewoners in staat stellen te leren door te doen en daarbij ook accepteren dat dingen fout kunnen gaan.

Obstakels

- Aanvankelijk **afwachtende houding** van bewoners: weinig vertrouwen in instanties, in zichzelf en in elkaar.
- **Onvoldoende benutting van netwerken en kennis** over de wijk van de spinnen door de eigen organisatie (woningcorporatie).
- **Verkokerde werking** grote instanties in de wijk.
- **Regelgeving** rondom uitkeringen, bestemmingsplannen en vergunningen.
- **Stug reagerende instanties**, die te procedureel en bureaucratisch werken.
- **Beperkt aantal enthousiaste vrijwilligers** dat de bewonersinitiatieven draagt. Dit maakt continuïteit kwetsbaar.

[Buurtouders in actie]

Delfshaven en verder: algemene lessen voor burgerparticipatie ter revitalisering van buurten

Hét grote afbreukrisico voor steden in deze tijd is sociaal. Hoe belangrijk investeringen in het economische en fysieke klimaat ook zijn, mensen en vooral de netwerken die zij bedoeld en onbedoeld vormen, zijn nog steeds de grootste hulpbron van steden. Steden kunnen niet anders dan op deze netwerken bouwen. Op groepen mensen die creativiteit genereren, die ondernemerszin tonen, die zich wederzijds afhankelijk weten. Ouders die elkaar ontmoeten en samenwerken in een schoolgemeenschap. Mensen die samen hun buurt leefbaar houden en de overheid aanspreken op haar taken. Mensen die elkaar willen ontmoeten – maar op gezette tijden ook ontwijken. Die aan elkaar willen verdienen en beseffen dat je daarvoor ook in elkaar moet investeren. Mensen kunnen zich echter ook afsluiten van de anderen, of afgesloten raken. Ze kunnen zich achter hun voordeur barricaderen of zich op straat achter barrières verschansen. Kortom, de grote risico's voor steden zijn sociaal van aard. Vanuit die analyse kan al snel alle energie naar het oplossen van problemen van burgers vloeien. Als dat gebeurt zonder aandacht voor de kansen van buurten, sectoren en organisaties en individuele bewoners, missen we iets essentieels. De toekomst van de stad staat of valt met het winnen of verliezen van vitaliteit (Fortuin & De Meere, 2005). Naast het oplossen van stedelijke problemen, moet daarom het 'creëren van vitaliteit' een belangrijk criterium voor succes zijn.

Juist samenspel bij investeren in kwetsbare buurten

Binnen dit tweespan van enerzijds problemen oplossen en anderzijds vitaliteit creëren, is investeren in kwetsbare buurten noodzakelijk. Een juist samenspel tussen burgers, organisa-

ties in de civil society, maatschappelijke stakeholders (woningcorporaties, bedrijven, zorginstellingen) en de overheid, is daarbij essentieel. De ABCD-aanpak in Delfshaven illustreert het zoeken naar een dergelijk samenspel.

In het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) Vertrouwen in de buurt (2005) staat dit thema ook centraal. In de woorden van hoofdsteller Winsemius biedt het een 'keuze menu' voor overheid en maatschappelijke organisaties. Het leest als een groot pleidooi voor het bouwen op en investeren in de civil society. Actieve burgers en hun verbanden moeten voorop staan. Het is de taak van een actieve overheid om hen - samen met andere partijen - te ondersteunen. Het als zorgenkindje getypeerde (wijk)welzijnswerk heeft daarin een belangrijke functie. Waar zij door eigen toedoen of door desinvestering van de zijde van de overheid, nog niet op die taak is berekend, beveelt de WRR aan dat woningcorporaties (tijdelijk) opdrachtgever en aanjager van welzijnswerk worden.

De WRR brengt enige voorsortering in haar keuzemenu aan. Men onderscheidt globaal gesproken twee soorten wijken met bijbehorende strategieën. Achterstandswijken waar een strategie van 'sociale herovering' dient te worden toegepast. En wijken waarin overheid en instanties best een flinke stap opzij kunnen doen om burgers aan het stuur te laten. Dit noemt de WRR ruimte bieden aan 'kansgedreven beleid'. In de eerste categorie wijken moet de overheid flink, maar slim aan de bak. Juist door gebruik te maken van welzijnswerk en actieve woningcorporaties.

Met het keuzemenu van Vertrouwen in de buurt en met geboekstaafde lessen uit andere intensieve buurtgerichte (ABCD-) projecten in de hand kunnen we de bevindingen rond ABCD Oud-Delfshaven langslopen. Wat resulteert is - opgedeeld in zes lessen - een verkenning van de contouren van de omslag in de manier van werken aan vitalisering van buurten. Samengevat luiden de lessen als volgt:

1. ABCD Delfshaven biedt een voorbeeld van en inspiratie voor een nieuwe invulling van sociale verantwoordelijkheid door woningcorporaties.
2. Het ontwikkelen van bewonerscapaciteiten en stimuleren van bewonersparticipatie kan niet wachten op het 'sociaal heroveren' van een wijk, maar vraagt in kwetsbare wijken wel om een intensieve (voor)investering in samenlevingsopbouw.
3. ABCD Delfshaven laat zien hoe een buurt - bewoners, (in)formele verbanden en instanties samen - in staat kan worden gesteld te leren.
4. De benadering zoals toegepast in Oud-Delfshaven geeft de ruimte om te ontdekken wat een wijk nodig heeft, op een manier die meer gangbare systematieken om van beleidsplannen tot uitvoering te komen, doorkruist.
5. Het aanspreken van de informele sociale infrastructuur - vaak een zwak punt in 'opgeroepen' vormen van bewonersparticipatie - krijgt handen en voeten.
6. ABCD Delfshaven biedt lessen voor het hanteren van de economische invalshoek in samenhang met de sociale.

Deze lessen geven processen en inzichten in ontwikkeling weer. Ze zijn allerminst afgerond en duiden ook problematische praktijken, hier en in andere projecten, aan. We werken ze hieronder uit.²

² De auteurs danken Kees Fortuin voor zijn commentaar.

1. ABCD Delfshaven biedt een voorbeeld van en inspiratie voor een nieuwe invulling van sociale verantwoordelijkheid door woningcorporaties.

In Oud-Delfshaven heeft de woningcorporatie het voortouw genomen. Zij heeft de handschoen van Vertrouwen in de buurt al opgepakt. Ze experimenteert met een eigen opbouwsteunpunt in de wijk en maakt middelen vrij voor een langdurige en laagdrempelige aanwezigheid in de wijk. Ze stimuleert initiatieven van burgers, ondersteunt vrijwilligers die weer andere buurtgenoten aanspreken. En ze biedt rugdekking aan de voorhoede van actieve burgers, door - met wisselend succes - de initiatieven (te laten) faciliteren. De projectopzet is van meet af aan op de verbinding van het project naar andere niveaus en organisaties ingezet, hoewel aan sommige verbindingen (naar een breed scala aan overheidsdiensten) meer aandacht is besteed dan aan andere (naar welzijns- en opbouwwerk).

2. Het ontwikkelen van bewonerscapaciteiten en stimuleren van bewonersparticipatie kan niet wachten op het 'sociaal heroveren' van een wijk, maar vraagt in kwetsbare wijken wel om een intensieve (voor)investering in samenlevingsopbouw.

Over wat in zogenaamde 'voorstads wijken' moet gebeuren is de WRR helder. Bewoners moeten daar veel meer in staat worden gesteld het initiatief te nemen. Over wat in andere wijken de rol van bewoners moet zijn, is minder duidelijkheid. In termen van Vertrouwen in de buurt zou Oud-Delfshaven onder de categorie 'sociaal te heroveren' kunnen vallen. In officiële termen is hier immers sprake van een achterstands of - positiever geformuleerd - aandachtswijk. Ter relativering moet wel worden opgemerkt dat sociale herovering in de praktijk alleen in 'probleemwijken' aan de orde zal zijn, niet in

achterstandswijken in het algemeen. En een probleemwijk is deze kwetsbare wijk nog niet.

Het essentiële punt is echter dat ook de WRR niet geheel duidelijk maakt hoe en of in deze wijken het proces van sociale herovering is te koppelen aan het stimuleren van bewonersparticipatie. Het lijkt onverstandig met het investeren in het betrekken van bewoners te wachten tot een wijk sociaal heroverd is. Waar de leefbaarheid onder druk staat, moet naast fysieke en repressieve maatregelen ook aan samenlevings- en buurtopbouw gewerkt worden.

De tweedeling die de WRR in typen wijken aanbrengt, vestigt wel de aandacht op de noodzaak nauwkeuriger te overwegen of - en in welke mate - het koers zetten op een beleid met bewoners in de hoofdrol de beste keuze is. Niet altijd krijgen buurten en bewoners de goede keuzen aangeboden. In het verleden is vaak ondoordacht geprobeerd juist buurten zonder actief bewonerskader enthousiast te maken voor ABCD-achtige benaderingen. Om burgers aan het stuur te zetten in buurten waar veel wantrouwen heerst tussen burgers en overheid en instanties, of in in zichzelf gekeerde buurten waarover weinig bekend was (typeringen van Oud-Delfshaven bij de start van het project). Met andere woorden: vragen we niet stelselmatig aan de verkeerde buurten om zichzelf aan de haren omhoog te trekken? En willen we niet nog te vaak op het verkeerde moment bewoners coproducent van buurtbeleid maken (zie ook Davelaar & de Meere, 2005)? Talent activerende projecten met bewoners in de hoofdrol gedijen beter in situaties waar al actief kader aanwezig is. Ook dit project laat zien, dat wijken die dat kader ontberen vaak een tijdroevende voorfase nodig hebben.

In ABCD-Delfshaven is dit onderkend en zijn bijstellingen gepleegd. Zo is gekozen voor een dubbelspoor, het aanspreken van capaciteiten van bewoners en tegelijkertijd het inbrengen van impulsen van buiten.

3. ABCD Delfshaven laat zien hoe een buurt - bewoners, (in)formele verbanden en instanties samen - in staat kan worden gesteld te leren.

In de sociale pijler kan het leervermogen worden opgevoerd door ervaringen van professionals serieuzer te nemen (De Meere, Davelaar & Spierings, 2004). Hiervoor dient men op bestuursniveau verantwoordelijkheid te nemen. Het gaat dan niet over het bereiken van overeenstemming tussen de partners in bestuurskolommen over doelen, ambities en verantwoording over resultaten. Want verantwoording van prestaties zegt nog weinig over het vermogen prestaties te verbeteren. Sterker: de gangbare wijze van verantwoorden zuigt niet zelden juist de aandacht voor de uitvoering weg (Van der Schaar, 2004).

De projectstructuur en de verbindingen vanuit het project moeten zodanig zijn dat verworven praktijkinzichten doorvertaald kunnen worden. Zo kan ook een relatief bescheiden project reguliere instanties en budgetten van koers doen veranderen.

Het leren vindt ten minste op twee fronten plaats. Het betreft nieuwe inzichten in manieren waarop instanties kansen en problemen van bewoners benaderen. Maar het gaat ook om de nieuwe fijnmazige kennis van (het dagelijks leven in) de buurt, die door de geduldige en nauwgezette aandacht gegenereerd wordt. Vaak is er nauwelijks contact tussen instanties en bewoners buiten probleemsituaties om. Men weet weinig van mensen waar het goed mee gaat, of van de positieve aanknopingspunten die er voor verbetering van de buurt liggen. Nieuw opgedane kennis kan, mits goed ontsloten, van groot belang zijn voor organisaties in de wijk die activiteiten en diensten op het sociale en economische vlak ontplooiën.

[Mevrouw C. Ambrosius, oudste lid computervereniging]

Een blik op de aanpak van ABCD in Oud-Delfshaven toont een projectstructuur en een werkwijze die hierop inspeelt. Zoals een open opzet, veel aandacht voor het leren door beroepskrachten en de toepassing daarvan in bijgestelde aanpakken. Een zware bestuurlijke stuurgroep kan zaken vlot-trekken en zich laten confronteren met de ongefilterde beslommeringen en voorstellen van de professionals, in dit geval de 'spinnen'. Die - een belangrijke kanttekening - overigens zelf vinden dat bij lange na niet het maximale uit hun kennis over de potenties in de wijk is gehaald.

De goede projectstructuur met sterke verticale verbindingen, het primaat bij de uitvoerders en veel aandacht voor het leren door de uitvoerders en het vervolgens doorgeleiden van die ervaringen vormen bijzonder sterke punten van het project. Het vasthouden van de nieuwe inzichten is daarmee niet automatisch gewaarborgd. De medewerkers geven aan dat de kennis niet vanzelf in de moederorganisatie, in dit geval de corporatie doordringt. Daarnaast valt nog te bezien hoe de opgedane kennis en ervaring geborgd worden met het afbouwen van het project. Sinds enige tijd komen frontliniewerkers van allerlei snit in dienst bij woningcorporaties of gemeentelijke diensten. De vraag komt op hoe de professionele kennis van samenlevingsopbouw behouden blijft, kan vernieuwen en blijven stromen. Hoe voorkom je dat telkens het wiel opnieuw wordt uitgevonden? Misschien is de plek waar professionals die kennis ontwikkelen niet vanzelfsprekend de traditionele welzijnsorganisatie, maar op de versnippering over allerlei organisaties moet wel een antwoord gevonden worden.

4. De benadering zoals toegepast in Oud-Delfshaven geeft de ruimte om te ontdekken wat een wijk nodig heeft, op een manier die meer gangbare systematieken (VBTB) om van beleidsplannen tot uitvoering te komen (denken in het secuur doorlopen van de beleidscyclus), doorkruist.

Gaandeweg moet vanuit de uitvoering de prikkel komen oplossingen te bedenken en strategieën te veranderen. In deze tussentijdse aanpassingen moeten vervolgens alle projectniveaus een rol spelen. Een dergelijke aanpak - die ook met termen als primaat van de uitvoering of frontliniesturing wordt aangeduid - is in Delfshaven in praktijk gebracht. Dit project laat scherp zien dat het bevorderen van ontmoeting in een buurt, van gezamenlijke activiteiten en het ondersteunen daarvan, een kwestie is van het organiserend vermogen van steden. Net zoals het uitvoeren van grote complexe stedelijke programma's. Bij organiserend vermogen gaat het om veel meer dan doorzettingsmacht of het beschikken over een krachtige organisatie. Visie, leiderschap en het 'op orde' zijn van de beleidscyclus van voorbereiding tot uitvoering tot evaluatie zijn onmisbaar. Maar op alle niveaus wordt het grote verschil gemaakt door het kunnen aansluiten bij de kracht van het bestaande, door het vinden van evenwicht tussen publieke investeringen en zelforganiserend vermogen (Davelaar & De Meere, 2005). Het vinden van dat evenwicht vraagt ruimte en tijd om te ontdekken wat een wijk nodig heeft, en wat individuen en verbanden in een wijk in essentie zelf kunnen bieden.

Een dergelijke benadering vraagt ook om aandacht voor hoe

je de groei in activiteiten het beste kunt faciliteren. Hoe kun je processen van zelforganisatie het beste versnellen? Als je maar genoeg activiteiten ontwikkelt, ontstaat er overal wel beweging, maar de kosten in menskracht en geld zijn hoog. Stel, je hebt zoals in het geval van dit project vijftien activiteiten in een buurt ontwikkeld en je wilt op dertig uitkomen. Is het dan effectiever die vijftien activiteiten zelf op te zetten? Of moet je je richten op het leggen van dwarsverbanden tussen de eerste vijftien zodat die meer eigen kracht gaan vertonen? Antwoorden op dergelijke vragen kunnen in toekomstige - zorgvuldig opgezette en ingebedde - projecten ontwikkeld worden.

5. Het aanspreken van de informele sociale infrastructuur - vaak een zwak punt in door organisaties opgeroepen vormen van bewonersparticipatie - krijgt handen en voeten.

Het aanspreken en versterken van informele netwerken vindt ondanks goede intenties, vaak niet of onvoldoende plaats in de Nederlandse wijkaanpak: men kijkt te snel en te oppervlakkig. Van een echt aansluiten bij en bouwen op de 'kracht van het bestaande' komt het onvoldoende. Recente publicaties (over Onze Buurt aan Zet en over experimenten voor veilige en leefbare wijken in Gelderland) en de belangstelling voor ABCD of de presentiebenadering (Baart, 2001) geven de indruk dat de ontwikkeling wel in deze richting gaat. Korte en projectmatige financiering maakt dat het vaak blijft bij het identificeren van die netwerken. Het is wel mogelijk hier in het ontwerp van projecten meer rekening mee te houden. In Oud-Delfshaven worden computerliefhebbers, bevriende bewoners die als buurtouders willen optreden, kleine zelfstandige ondernemers en kunstenaars betrokken. Als verschillende vormen van bewonersparticipatie verweven worden, ontstaan netwerken die minder gevoelig zijn voor wisselingen of aflopende projecten. Het bevorderen van onderlinge contacten (tussen initiatieven en bewoners) is in dit licht erg belangrijk.

6. ABCD-Delfshaven biedt lessen voor het hanteren van de economische invalshoek in samenhang met de sociale.

De economische invalshoek is zwak uitgewerkt in veel buurt-initiatieven. Buurt en economie vormen in het beleid van Nederlandse steden geen gelukkige combinatie. Niet voor niets worden binnen de economische pijler van het Grotestedenbeleid vooral op stedelijk niveau plannen gemaakt. Ook buiten dit kader heeft lokale economische politiek vaak een bovenwijkse schaal. Alleen dat al maakt samenwerking met andere sferen niet eenvoudig. Pogingen om buurten economisch te revitaliseren, bijvoorbeeld door bedrijvigheid te behouden of nieuwe bedrijvigheid de wijk in te brengen, lijken vaak gevechten tegen de bierkaai van rationalisatie, schaalvergroting en de mobiele buurtbewoner die zijn geld gemakkelijk elders uitgeeft. De bank en de bakker verdwijnen uit de wijk. Winkelpanden krijgen een andere bestemming.

Daarnaast is in Nederland de functiescheiding (wonen en werken apart) nog steeds dominant. Veel stedenbouwkundige plannen kennen creatieve elementen rond bijvoorbeeld flexibel te gebruiken 'plinten' van gebouwen. Maar vaak sneuvelen deze zaken al op de tekentafel. In Oud-Delfshaven zijn die plinten en andere bedrijfsruimten overigens van oudsher in ruime mate aanwezig. Ze krijgen in het project dat daarmee de doorgeschoten functiescheiding bestrijdt, een nieuw leven. Het project speelt sterk in op deze kracht van de buurt. Verder blijkt het lastig om werkloosheid in bepaalde buurten op te lossen door werk naar de buurt te brengen. Werkgelegenheid is een probleem dat op grootstedelijk, regionaal niveau moet worden opgelost. Nieuwe werkgelegenheid ontstaat vaak aan de randen van de steden of op nieuwe knooppunten. Mensen uit de buurten moet de weg daarheen gewezen worden. En dan nog zijn er veel drempels te nemen. Dit neemt niet weg dat het voor individuele werklozen en de buurtsamenleving,

wel degelijk van groot belang kan zijn dat er - hoe bescheiden ook - werk in de buurt wordt gecreëerd of in stand gehouden. Ook in veel buurtinitiatieven waarin burgers een grote rol (mogen) spelen, is het economische een ondergeschikt aspect.³ In het Amerikaanse origineel van ABCD spreekt men buurtbewoners in eerste instantie aan op economische potenties (ondernemerszin en andere vaardigheden die te gelde te maken zijn). Die focus heeft te maken met het zware stempel dat werkloosheid en armoede drukken op Amerikaanse binnensteden. Het aantrekken van werk en bedrijvigheid is een eerste voorwaarde voor het kunnen werken aan fysieke en sociale doelen. In de Nederlandse context voeren het fysieke en sociale aspect de boventoon. Dat had mede als reden dat de ernst van sociaal-economische achterstand en isolement hier lange tijd minder aandacht heeft gekregen.

Dat brengt ons op een eerste reden waarom de combinatie tussen economie en sociaal wel behouden moet blijven. Het is duidelijk dat werkloosheid en armoede zich blijven concentreren in achterstandswijken en zich zelfs lijken te verharderen. De onderklasse groeit. Het armoedeprobleem is allerminst onder controle. Met inachtneming van de genoemde beperkingen van het wijkniveau kan er veel gebeuren, hoewel ook een bloeiende buurteconomie eerder zal bijdragen aan duurzame economische vitaliteit dan aan aantallen arbeidsplaatsen. Het heersende economische beleid is vooral gericht op het creëren van veel banen. Een groot bedrijf legt dan meer gewicht in de schaal dan een klein bedrijf. In termen van economische vitaliteit heb je echter meer aan veel kleine bedrijven dan aan één grote (Jacobs, 1961). Bedrijvigheid in de wijk kan ook van groot belang zijn voor de beeldvorming en voor de leefbaarheid, waarbij weer het begrip vitaliteit bepalend is. Het sociale klimaat en bedrijfsvestigingen vertonen samenhang. De sociale sector kan ingezet worden als productieve factor die kan helpen om ook de

economische hulpbronnen van de stad maximaal te ontwikkelen. Ze draagt zo op de langere termijn bij aan waardevermeerdering van het vastgoed, maar ook aan een toegenomen vitaliteit van de stedelijke samenleving (Fortuin & De Meere, 2005). Op de kortere termijn kan het stimuleren en aantrekken van bedrijvigheid de verhuurbaarheid van bedrijfsruimten (van een corporatie of anderen) verbeteren. Een corporatie met veel bedrijfsruimten in bezit vormt daarmee de aangewezen partij om in een wijk kleine, maar cruciale stimulansen aan de buurteconomie te geven die nauw aansluiten bij stappen in het sociale domein.

De kwaliteit en variëteit van de nieuw aan te trekken of te creëren bedrijvigheid legt daarbij flink gewicht in de schaal. ABCD-Delfshaven en woningcorporatie Woonbron hebben in de loop van het project de creatief kapitaalvisie - zoals ontwikkeld door Florida en anderen - omarmd.⁴ Het naar de wijk halen van creatievelingen vergroot de uitstraling van de wijk, verbetert het vestigingsklimaat en biedt jongeren een grotere variëteit aan rolmodellen waaraan zij zich kunnen spiegelen. Vitalisering van een wijk door een veelheid aan economische en creatieve impulsen kan aldus een grote meerwaarde hebben. Ze kan goed met meer traditioneel sociaal-economisch achterstandsbeleid verknoopt worden. Snel succes is bij een dergelijke strategie uitgesloten. Het zal de duurzaamheid van sociale en economische investeringen in buurten en hun bewoners evenwel ten goede komen.

³ Zie een onderzoek van het NIZW en Verwey-Jonker Instituut (2002) in opdracht van het Kenniscentrum Grote Steden naar toepassing en toepasbaarheid van de ABCD-benadering in Nederland: Wijken voor bewoners. Asset-Based Community Development in Nederland.

⁴ Deze creatieve factor veroverd overigens in rap tempo een plaats in het Grotestedenbeleid en duikt op in steeds meer stedelijke plannen.

Baart, A. (2001). Een theorie van de presentie. Utrecht: LEMMA.

Davelaar, M., et al. (2002). Wijken voor bewoners. Asset-Based Community Development in Nederland. Den Haag: Kenniscentrum Grote Steden.

Davelaar, M. & Meere, F. de (2005). Kunnen we dat zelf? Bewonersinitiatieven als voorhoede. Vitale Stad, 8, 2, 5-7.

Duyvendak, J.W. (2001). De verhouding tussen het sociale en het economische. Over het denken in pijlers. Winteravondlezing Rabobank.

Graaf P. van der, Oudenampsen, D., & Wentink, M. (2004). Onze Buurt aan Zet onder het vergrootglas. Tussenevaluatie en instrument eindevaluatie. Den Haag: Kenniscentrum Grote Steden.

Florida, R. (2004). Steden en de creatieve klasse. B en M, 31, 98-112.

Fortuin, K. & Meere, F. de (2005). Stedelijke vitaliteit: ervaringen van een sociaal supervisor. Rotterdam: KEI Kenniscentrum stedelijke vernieuwing.

Fortuin, K., & Graaf, P. van der (2006). De stad verhaalt van de stad: Rotterdamse lokale identiteit en cultuur als hulpbron. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Huygen, A., H.J. van Daal, M. Davelaar (2005). Vitaliteit versterkt. ABCD-aanpak voor de sociale en economische kansen van Oud-Delfshaven. Onderzoeksverslag ABCD in Oud-Delfshaven.

Huygen, A., Davelaar, M., Lammerts, R., Mak, J. & Swinnen, H. (2003). Wijkraden op proef. Evaluatie functioneren Utrechtse wijkraden. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. New York: Vintage Books.

Meere, F. de, Spierings, F. & Davelaar, M. (2004). Schrapen over de zeebodem: individuele hulpverlening en buurtpreventie versterken elkaar. Vitale Stad, 7, 10, 6-8.

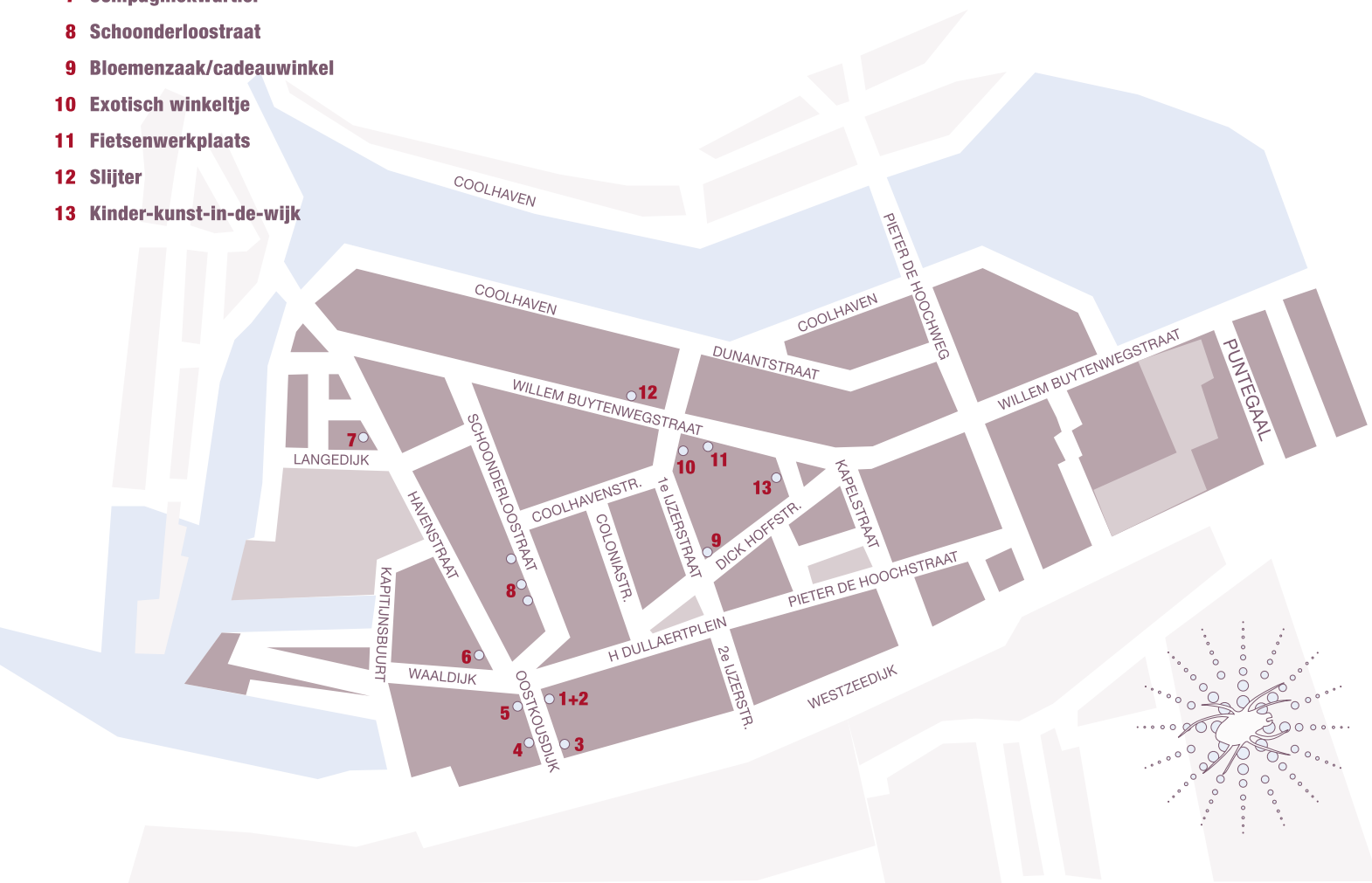
Schaar, J. van der (2004). De 50-wijkaanpak op de snijtafel. Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, 10, 2, 10.

WRR (2005). Vertrouwen in de buurt. (WRR-rapporten aan de regering nr. 72). Amsterdam: Amsterdam University Press.

ABCD

aandacht voor bewoners capaciteiten (oud)delfshaven

- 1 Spinnenweb**
- 2 Buurtouders**
- 3 Stichting Broq**
- 4 Glasatelier Joli**
- 5 Computerclub**
- 6 Verzamelde creatieven**
- 7 Compagniekwartier**
- 8 Schoonderloostraat**
- 9 Bloemenzaak/cadeauwinkel**
- 10 Exotisch winkeltje**
- 11 Fietsenwerkplaats**
- 12 Slijter**
- 13 Kinder-kunst-in-de-wijk**

Colofon

opdrachtgever
financier
auteurs
eindredactie
vormgeving
fotografie
uitgave

Woonbron Delfshaven, Rotterdam
Woonbron Delfshaven, Rotterdam en Verwey-Jonker Instituut, Utrecht
Astrid Huygen, Maarten Davelaar, Henk Jan van Daal
Ida Linse
Anneliek Holland
Margit Lammers
Woonbron Delfshaven, Rotterdam

De publicatie

De publicatie kan gedownload worden via de websites:
www.verwey-jonker.nl
www.woonbron.nl

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2006

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.